

BEVARANDE- OCH UTVECKLINGSPLAN

TÅNS KYRKOGRÅRD

Avseende kulturhistoriska värden

2015-03-03

INNEHÅLL

INLEDNING

SYFTE OCH MÅL.....	4
OMFATTNING.....	4
METOD OCH MEDVERKANDE	4
UPPLÄGG.....	5
KÄLLOR.....	6

HISTORIK

BAKGRUND.....	7
FÖRSAMLINGEN	8
KYRKOGÅRDEN	9
FÖRÄNDRINGAR	10
KRONOLOGI	12

KULTURMILJÖBESKRIVNING

KARAKTÄRSBESKRIVNING	13
ORDLISTA.....	21
KULTURGRAVAR.....	22

RIKTLINJER

KYRKOGÅRDENS KULTURHISTORISKA VÄRDE	23
RIKTLINJER	25

INLEDNING

SYFTE OCH MÅL

Våra kyrkogårdar speglar i dag en av våra äldsta kulturyttringar, hur vi gravsätter våra döda. Under årens lopp har denna tradition förändrats beroende på ändrade vanor, traditioner, teknisk utveckling, förändrade ekonomiska och sociala förhållanden.

Våra kyrkogårdar innehåller höga kulturhistoriska värden som förknippas exempelvis med olika tidsideal kring hur man anlägger kyrkogårdar, hur gravvårdar är utformade och det rika gröna inslaget som många kyrkogårdar har. Denna bevarande- och utvecklingsplan syftar till att beskriva och förklara de olika delarna i denna kulturmiljö som Tåns kyrkogård utgör. Här synliggörs kyrkogårdens kulturhistoriska karaktär vilket ska öka möjligheten till dess bevarande.

Bevarande- och utvecklingsplanen innehåller också konkreta råd och riktlinjer för hur denna karaktär kan bevaras och eventuellt förstärkas. Målet med planen är att göra det möjligt för Göteborgs kyrkogårdsförvaltning att höja medvetenheten kring dessa värden och därmed ge ett instrument för planering kring dessa frågor i den övriga verksamhet inom förvaltningen.

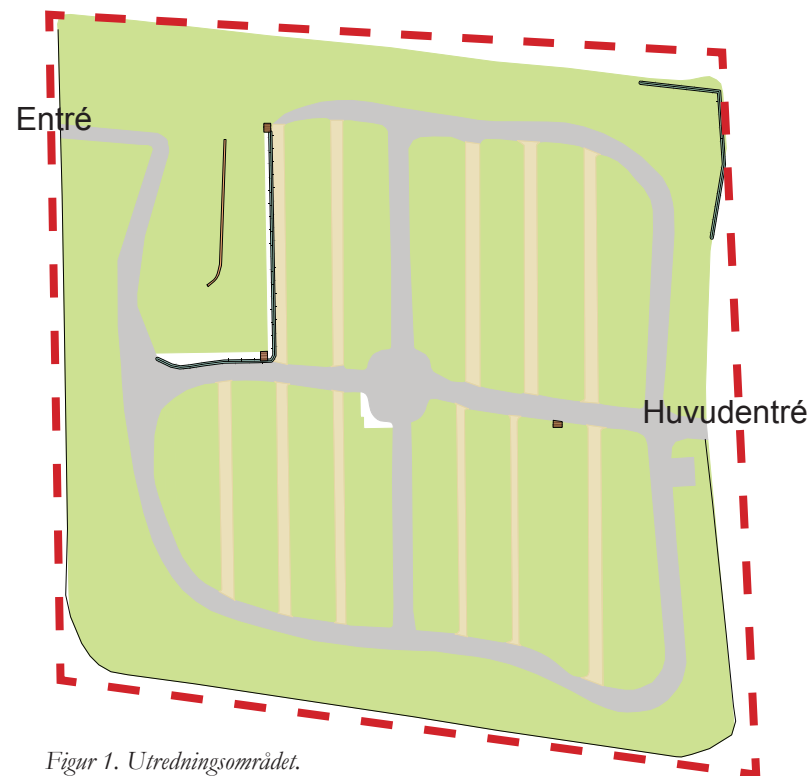
OMFATTNING

Bevarande- och utvecklingsplanen omfattar själva kyrkogården. I tidigare bevarande- och utvecklingsplaner har kyrkogårdarnas vegetation behandlats separat. Sedan 2012 har bevarande- och utvecklingsplanerna koncentrerats till kyrkogårdens kulturhistoriska värden. Grönska och vegetation behandlas i dessa planer när den utgör viktiga element i den kulturhistoriska karaktären.

METOD OCH MEDVERKANDE

Material till bevarande- och utvecklingsplanen har samlats genom inventeringsarbete. Samtliga kvarter är fotodokumenterade och inventerade. Den kulturhistoriska inventeringen som genomfördes av Göteborgs stadsmuseum år 2000 har varit en stor källa till kunskap i arbetet med denna plan. Stadsmuseets faktarum har haft en del bild- och artikelmaterial som varit till hjälp i arbetet med att förstå vad som har hänt på kyrkogården under årens lopp.

Arkivmaterialet har annars varit ovanligt skalt, Landsarkivet, ATA, Regionarkivet har inget som visar hur kyrkogården ursprungligen såg ut. Ett besök hos föreningen Gamla Redbergspojkar gav heller inget resultat.

Figur 1. Utredningsområdet.

Arbetet har utförts med stöd av en referensgrupp som regelbundet deltagit i möten under arbetets gång. Referensgruppen har bestått av planeringsingenjör Marie Louise Nord, kyrkogårdsingenjör Rolf Bergström, landskapsingenjör Elise Nässén, planerare Jaana Rintala Berndtsson från kyrkogårdsförvaltningen och bebyggelseantikvarie Maria Olovsson från Acanthus.

UPPLÄGG

Bevarande- och utvecklingsplanen inleds med ett historiskt kapitel där kyrkogårdens historiska utveckling beskrivs. Viktiga skeden såsom utvidgningar beskrivs men också byggnader som finns uppförda eller har rivits. Historiken rymmer också en kronologi där viktiga årtal och händelser, rörande kyrkogården, är beskrivna.

Efter detta följer kulturmiljöbeskrivningen. Här beskrivs kyrkogårdens kulturhistoriska karaktär uppdelat i fyra delområden, beroende på olika utvidgningsfaser. I detta kapitel behandlas också förvaltningens kulturhistoriska gravplatser s.k. kulturgravar.

I sista kapitlet upprättas råd och riktlinjer för åtgärder som kan genomföras för att förtydliga de kulturhistoriska kvalitéerna eller för bevarande av viktiga karaktärsdrag.

Figur 2. Tåns kyrkogård vätter ut mot Danska vägen, en av Göteborgs äldsta vägar.

KÄLLOR

Göteborgs kyrkogårdsförvaltning, Göteborgs stadsmuseum, 2000; Kulturhistorisk inventering av Göteborgs kyrkogårdar, Rapport 15, Örgryte nya och Tåns kyrkogårdar.

Bucht, Eivor (red.), 1982, Kyrkogårdens gröna kulturarv, Alnarp

Riksantikvarieämbetets Bebyggelseregister, Tåns kyrkogård
www.bebyggelseregistret.raa.se

Bilder och artiklar ur ”faktarummets” arkiv på Göteborgs stadsmuseum.

Antikvarisk-topografiska arkivet (ATA) är arkiv för Riksantikvarieämbetet (RAÄ) och Statens historiska museer. ATA har fotografier och en del ritningar som är indelade i olika samlingar efter fasta fornlämningar, kyrkor och profana byggnader.

Anna Andréasson, Gravvårdar i sten, ett mångskiftande kulturarv, Stad & Land

Centrala Gravvårdskommitténs Handbok för kulturhistorisk inventering, bevarande och återanvändning av gravanordningar, 2007.

Muntliga källor

Marie Louise Nord, planeringsingenjör, Göteborgs kyrkogårdsförvaltning

Rolf Bergström, kyrkogårdsingenjör, Göteborgs kyrkogårdsförvaltning

Elise Nässén, landskapsingenjör, Göteborgs kyrkogårdsförvaltning

Jaana Rintala Berndtsson, planerare, Göteborgs kyrkogårdsförvaltning

Robin Lambro, stenverkstaden, Göteborgs kyrkogårdsförvaltning

Stig Larsson, stenverkstaden, Göteborgs kyrkogårdsförvaltning

Figur 3. Kyrkogårdens läge invid Danska vägen.

HISTORIK

BAKGRUND

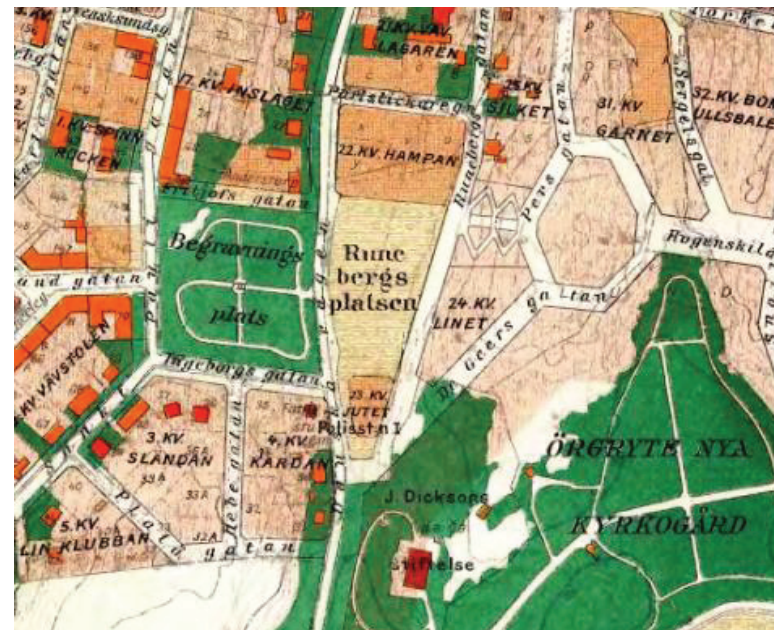
Örgryte församling där Tåns kyrkogård ligger har varit bebodd under mycket lång tid. Området har en betydligt äldre historia än staden Göteborg. Under medeltiden var Örgryte en jordbruksbygd som i huvudsak löd under kyrkan eller ståndspersoner men som brukades av bönder och torpare. Flera stora gårdar såsom Bö, Örgryte Stom, Underås, Lunden och Gårda bildade tillsammans ett byalag med byordning från 1743.

Tåns kyrkogård ligger vid Danska vägen som har gamla anor. Redan på 1600-talet gick vägen förbi Örgryte gamla kyrka. Stora delar av det som idag kallas Lunden tillhörde gården Lunden som var sätesgård på 1600-talet. Gården genomgick en mängd ägarbyten från mitten av 1700-talet. På 1870-talet styckades gårdens marker upp och såldes som tomter.

Ett av områdena som sedan kom att bebyggas med bostadshus fick namnet Tjörbostaden som kom av August Kristensson, som var inflyttad från Tjörn i slutet av 1870-talet och slog sig ner strax söder om Östra kyrkogården, vid Danska vägen. Till Tjörbostaden räknades området från Östra kyrkogården, längs Danska

Figur 4. Generalstabskarta från 1863. Örgryte visas med större bokstäver, hemmanen Lunden, Överås och Gubbero syns också på kortan.

Figur 5. Kartverk tillverkat av A. Södergren till Jubileumsutställningen 1923. Stadsbyggnadskontorets arkiv.

Figur 6. Ekonomisk karta från 1973. Det yttre gångsystemet ter sig lika, här syns även ekonomibyggnaden i kv. 4.

vägen till Tåns kyrkogård. Bebyggelsen som då uppfördes revs slutligen i samband med saneringen av Lundenområdet på 1950-talet.

Lunden var kring sekelskiftet 1800-1900 ett municipalsamhälle med 5000 invånare, ett av landets största. Samhället ingick i Örgryte socken som kom att inkorporeras i Göteborg 1922.

Majoriteten av Lundens invånare var kommunalt eller statligt anställda och i området fanns flera barnrikehus. Som kontrast till detta växer villasamhället Överås fram under 1930-talet samt byggandet av Örgryte trädgårdsstad som initierades 1920. Efter stadsarkitekten Albert Lilienbergs stadsplan upprättad 1923 uppfördes där några av stadens största och mest påkostade villor för sin tid.

FÖRSAMLINGEN

Örgryte hörde vid 1200-talet till ”utlandets prosteri” en benämning på de yttersta landområdena i väster, som då lydde under Skara stift. År 1621 när Göteborg grundades blev Örgryte jämte Hospitalsförsamlingen annex till Gustavi domkyrkoförsamling i Göteborg. 1712 skildes Örgryte från Gustavi församling och förenades med Hospitalsförsamlingen till ett pas-

Figur 7. En mycket otydlig bild från Tåns kyrkogård publicerad i GT 1913.

Figur 8. Bild över området från 1955, Tåns kyrkogård skymtar till vänster i bild. Här ser vi även en skymt av en redskapsbod som fanns på kyrkogården ända fram på 1970-talet. Även huvudgångarna är då grusade.

torat. Mindre församlingar hade tidigare avsöndrats från Örgryte, Eklanda by 1621, Majorna med Älvsborgs Kungsladugård 1869 samt Landala, Gibraltar liksom hemmanen Änggården och Kålltorp 1833. 1939 införlivades Örgryte församling med Göteborgs kyrkliga samfällighet. Örgryte hade då varit självständig församling från 1712. Större delen av nuvarande Göteborg ligger på mark som tidigare tillhört Örgryte församling.

KYRKOGÅRDEN

Den mark som Tåns kyrkogård anlades på tillhörde hemmanet Böö. Marken låg då som än idag invid Danska vägen och kallades Norbergs lycka, bredvid låg socknens fattigstuga. Marken såldes 1867 av grosshandlaren J F Silvander. I bestämmelserna för den nya kyrkogården angavs att den inte skulle delas in efter hemman och lägenheter utan begravingar skulle ske i linje sida vid sida.

De äldre gravstenarna bär titlar som väginsektör, ”kyrkoväcktare” och ”väfmästare”. Bland de senare angivna yrkestitlarna från 1940-talet och framåt finns bl a några sjökaptener, maskinister, handlanden och folkskolelärare.

Figur 9. Bild över området från 1955, Tåns kyrkogård syns till höger i bild. Bilden tillhör Göteborgs stadsmuseum.

Örgryte nya kyrkogård anlades 1890 vilket troligen har bidragit till att Tåns kyrkogård i princip har kvar sin ursprungliga utbredning och huvudsakliga utformning.

FÖRÄNDRINGAR

Bildmaterial såsom arkivmaterial över Tåns kyrkogård är förhållandevis litet. Ett par bilder från 1950-talet och en mycket otydlig bild från 1913 är det som denna utredning lyckats få fram. Det finns i Göteborgs stadsmuseums arkiv två tidningsartiklar som innehåller viss information. I GT 1913 ondgör sig en journalist över de försummade kyrkogårdarna i Örgryte och skriver om Tån: "...Under de i sig själva vackra lum-miga träden, där är det som ren riktig vildmark, ogräset växer fritt och högt, gångarna äro delvis övervuxna, buskarna

oansade och här och var ligga högar av vissna löv, kringströdda kvistar och annat bråte. Värst är det intill staketet längst upp på kyrkogården. Här tycks vara traktens avstjälpningsplats för allt möjligt avfall och skräp: sopor, trasiga kärl, smutsigt tidningspapper finnes här i stora illaluktande högar".

I en annan artikel från GP 1938 är journalisten upprörd över de förändringar som genomförts på kyrkogården. "...här och var fanns en vacker hängask och glest och lutande gamla kors, lindar planterade i en krets troligen tänkt som buskage. Kyrkogården håller nu på att fyllas på. Här har man nu planterat in tvärgående häckar som liknar fällor på en kreatursmarknad vilket förstört perspektiven. Strikta "sandlådor" anlagda i rader..."

Namnet Tån härstammar från ordet tun vilket var det område intill inägor där man släppte ut kreaturen på bete.

Figur 10. Denna grind uppfördes troligen under 1930-talet, en smidesgrind med dubbla grindstolpar, avlägsnad under tidigt 2000-tal.

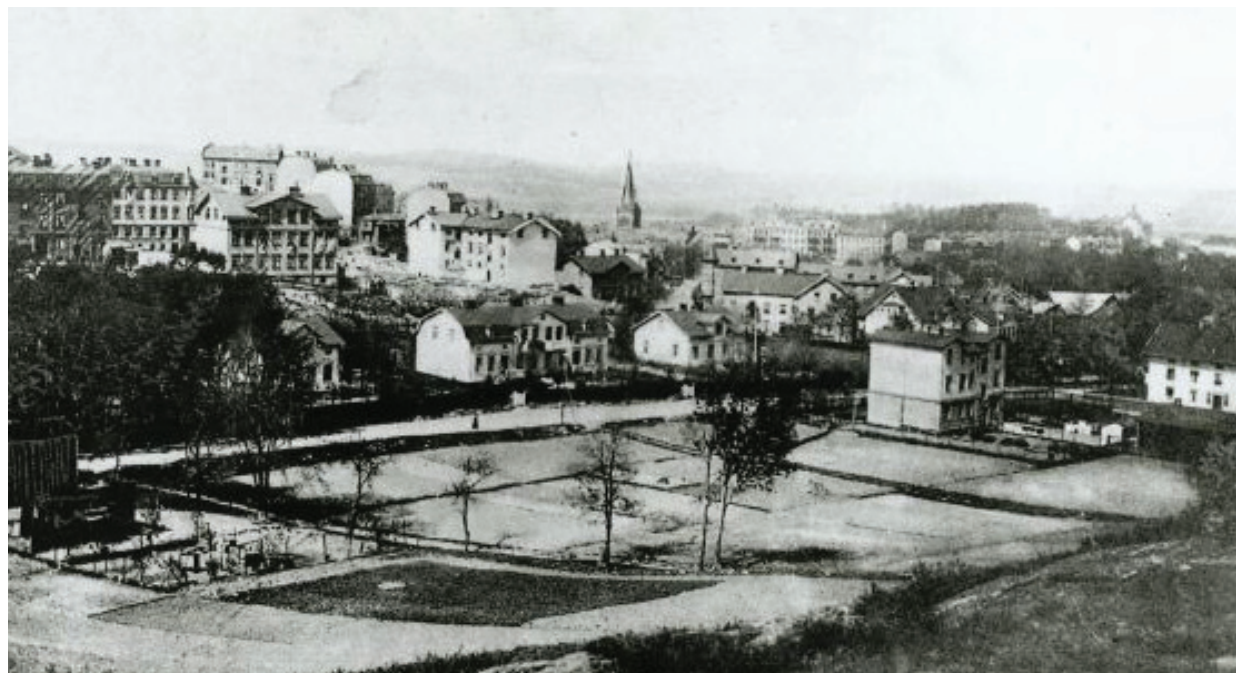
Figur 11. Del av Danska vägen troligen vid 1920-30-talen. Bilden tillhör Göteborgs stadsmuseum.

De slutsatser man kan dra av dessa båda artiklar är att det tidigare funnits ett staket runt kyrkogården under det tidiga 1900-talet, troligen har det varit ett enkelt trästaket som senare bytts ut mot stängsel. Av den senare artikeln att döma har en hel del hänt på kyrkogården på 1930-talet. Kyrkogården har därmed fått en mer striktare framtoning med tvärgående rygghäckar och ett större inslag av stenramar. Troligen har omgärdningen av kyrkogården ändrats då med den låga muren ut mot Danska vägen som försågs med stängsel och smidesgrind.

Enligt kartmaterial från 1923 är den yttre, lite mer slingrande gången, ursprunglig så även de två gångarna som korsar varandra i kyrkogårdens mitt (se figur 5). Troligen är även de andra längsmedgående gångarna också ursprungliga men deras strikta mönster har förstärkts med rygghäckar och modernistiskt utformade gravvårdar.

Figur 12. Bilden är tagen från vattentornet och föreställer Sankt Pauligatan, området direkt sydväst om kyrkogården år 1935.

Figur 13. Danska vägen med Sankt Pauli kyrka i bakgrunden, kyrkogården skymtar till vänster i bild. Bilden är tagen kring sekelskiftet 1800-1900. Bilden tillhör Göteborgs stadsmuseum.

Kronologi

[illegible]

KULTURMILJÖBESKRIVNING

MILJÖ OCH OMNEJD

Tåns kyrkogård ligger i stadsdelen Lunden. Stadsdelen gränsar till Örgryte i söder och Bagaregården i norr. I kyrkogårdens närhet ligger två andra kyrkogårdar i betydande storlek, Östra kyrkogården och Örgryte nya kyrkogård.

ÖVERGRIPANDE KARAKTÄRISERING

Tåns kyrkogård (Lunden 745:27) är 9770 kvm stor och rymmer ca 660 gravar. Marken ägs av Göteborgs kyrkliga samfällighet.

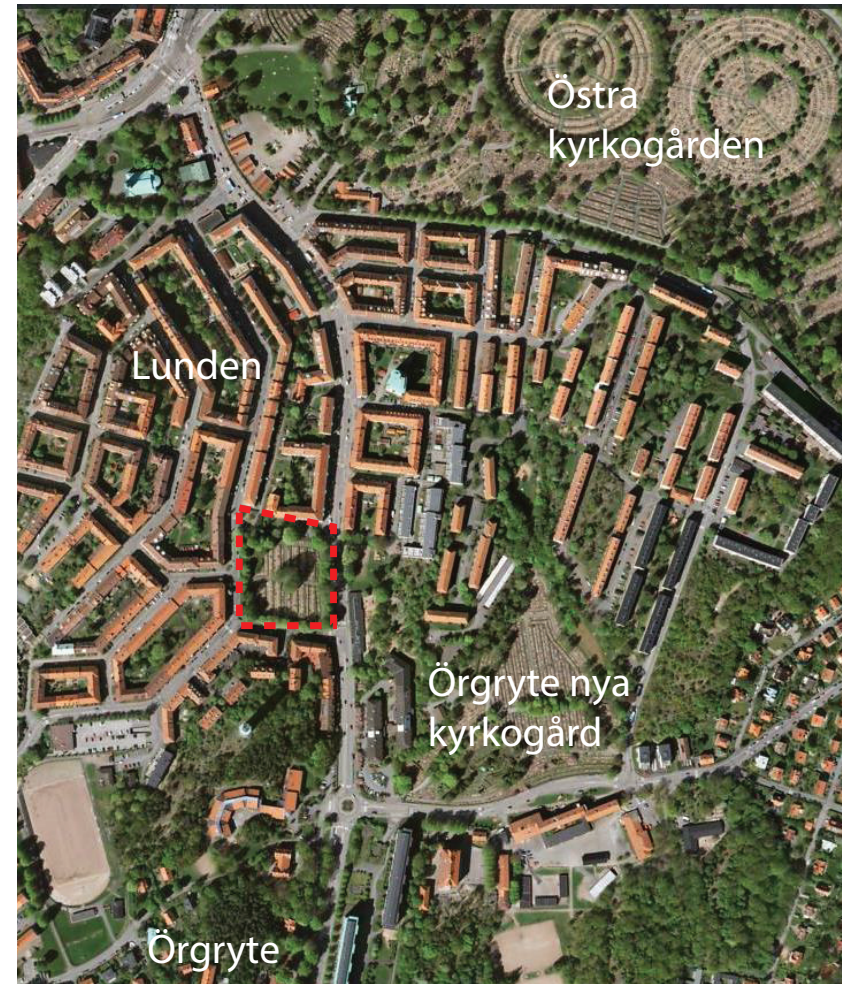
Kyrkogården upplevs som liten mycket beroende på överskådligheten. Den går att betrakta i sin helhet med den kvadratiske form den har. Kyrkogårdens omgivningar präglas av tätbebyggda bostadskvarter med flerfamiljshus i tre till fyra våningar. Bebyggelsen är uppförd under 1940-70-tal och ett helt nybyggt flerfamiljshus på andra sidan Danska vägen har nyligen uppförts. Kyrkogårdens omgivningar har förändrats kraftigt under årens lopp mycket beroende på de ”saneringsprojekt” som suggestivt kom att genomföras i stadsdelen Lunden under 1950-talet.

Figur 14. Nybyggt flerfamiljshus längs Danska vägen.

Figur 15. Flerfamiljshus uppförda under 1950 och 60-talen längs Ingeborgsgatan.

Figur 16. Kyrkogårdens omgivningar.

KYRKOGÅRDEN

Allmänt

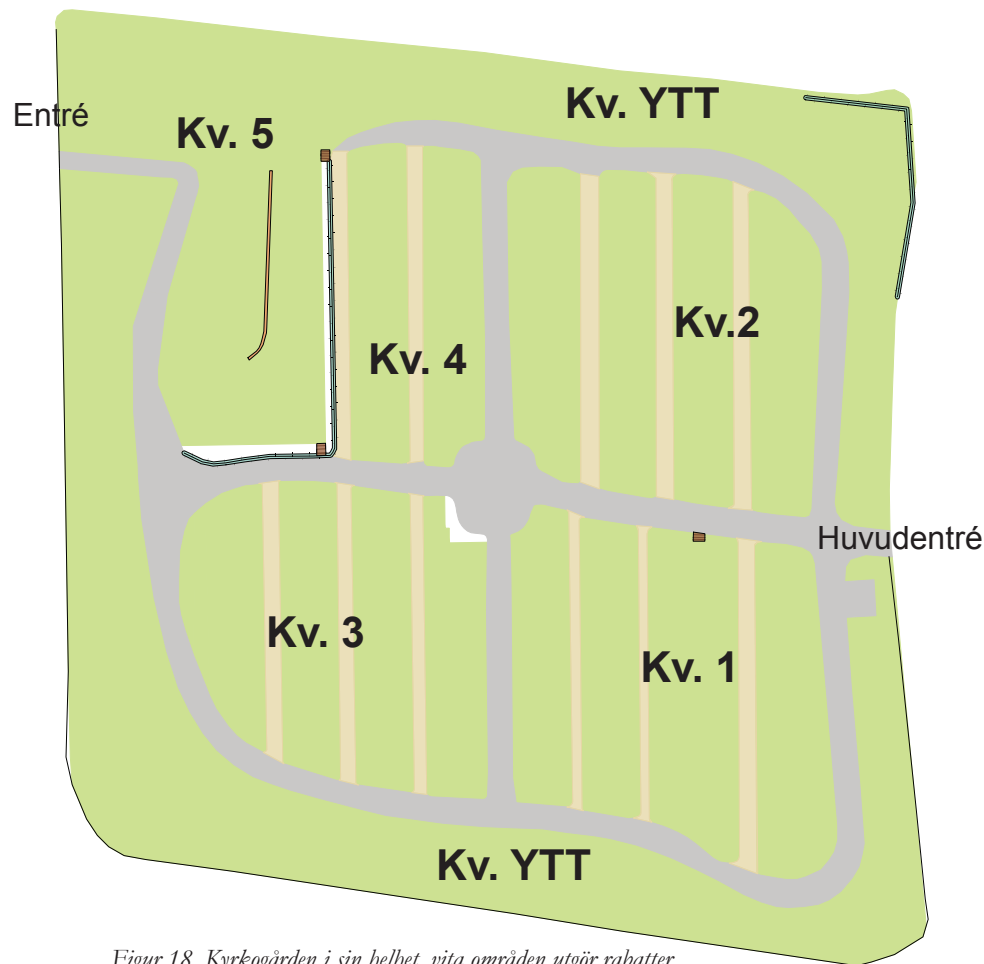
Kyrkogården har en näst intill kvadratisk form. Ett huvudstråk med asfalterade gångar delar av kyrkogården i fyra lika stora delar som bildar fyra kvarter. I nordväst finns ett nytt urngravkvarter som benämns kvarter 5. Den yttre gången delar av kyrkogården i ytterligare ett kvarter där gravvårdar kantar yttergången och kyrkogårdens yttre gräns.

I stort är gravanordningarna på kyrkogården förhållandevis homogent utformade.

Det är mycket vanligt med låga breda gravstenar som kombineras med stenramar. Det finns enstaka högresta stenar från 1800-talets senare del men de är relativt få till antalet. Till största delen är gravarna på kyrkogården i kistgravsformat med undantag av någon enstaka grav i kvarter 1 och det nya urngravkvarteret, kvarter 5.

Figur 17. Gravanordningarnas utformning är förhållandevis homogena, låga stenar i granit eller diabas kombineras med stenramar.

Figur 18. Kyrkogården i sin helhet, vita områden utgör rabatter.

Här finns inga äldre gjutjärnsstaket och inget spår efter borttagna staket heller. Huvuddelen av gravstenarna är från efterkrigstiden vilket kan förklara denna avsaknad av järnstaket. Det finns andra äldre gravvårdstraditioner bevarade på kyrkogården, några gravar har kvar en sedumtäckt kulle eller en omgärdning i form av buxbom.

Figur 19. Några gravanordningar med ingärdande buxbom finns på kyrkogården.

Figur 20. Gravplats med traditionell inramning av natursten, har troligen varit täckt med sedum.

Figur 21. Gravplats med ingärdning av sedum med sandfyllning.

Figur 22. Enstaka högresta stenar från 1800-talets slut finns bevarade på kyrkogården.

Figur 23. Översiktligheten är god över hela kyrkogården, här syns kvarter 2 och 4.

Figur 24. En rad med urngravplatser försedda med stenramar och grusfyllning, inne i kvarter 1 som i övrigt består av kistgravplatser.

Figur 26. Urngravskvarter finns i nordvästra hörnet (kv. 5). Kvarteret är anlagt 2009.

Figur 25. Kistgravplatser i kv. 3, två gravplatser bryter mönstret i kvarterets västra del, till höger i bild.

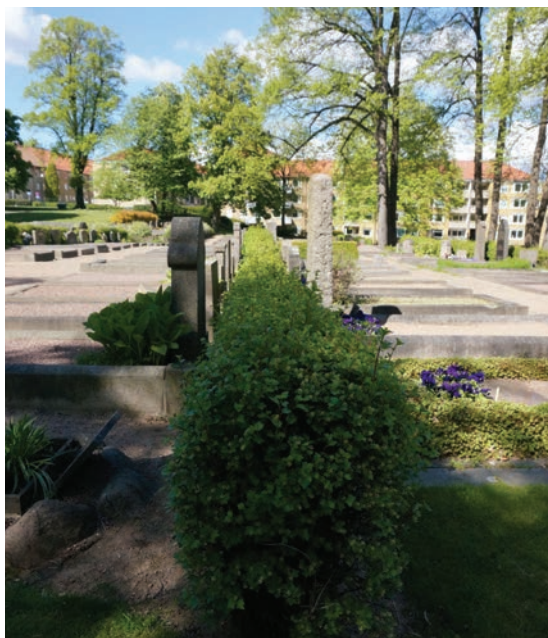
Figur 27. Kyrkogården gränsar ut mot Danska vägen och är överskådlig även utifrån gatan.

Växtlighet

Kyrkogården ramas in av en varierande trädkrans med lind och hästkastanj.

I kyrkogårdens nordvästra hörn kröker trädkransen av något vilket gör att några av hästkastanjerna i trädkransen upplevs som solitära. Vid sydvästra delen av kyrkogården växer en grupp björkar. Längs kyrkogårdens södra gräns växer lind och buskage av syren och spirea.

Karaktäristiskt för kyrkogården är en samling högväxta lindar som växer i en rundel i kyrkogårdens mitt. Rundeln var tidigare komplett i samtliga fyra hörn, en dubbelstammig lind blåste dock ner någon gång mellan 2003-2006.

Figur 28. Rygghäckar med måbär är ett tydligt inslag på kyrkogården.

Figur 29. Låg häck med Liten Svartaronia ramar in kyrkogården i nordväst.

Figur 30. Kyrkogårdens äldre lindar utgör en grön oas i stadsbilden.

Figur 31. En häck med aronia är planterad vid stängslet på en del av kyrkogårdens västra gräns.

Kyrkogårdens kvarter domineras av rygghäckar av måbär. Andra häckar finns såsom häggmispel och brudspirea. De ursprungliga rygghäckarna som anlades på 1930-talet var troligen helt dominerade av thuja, så sent som 1999 fanns här flera rygghäckar av thuja, något som idag helt saknas.

Figur 32. En grupp äldre lindar finns bevarade vid kyrkogårdens mitt, mycket viktiga för kyrkogårdens karaktär.

Figur 33. Lind och hästkastanj finns i trädkeransen. Buskage av spirea ramar in kv. 4 i väster.

Figur 34. Rygghäckarna ger kyrkogården en tydlig karaktär, de förstärker kyrkogårdens symmetriska utformning.

Markbeläggning m.m

Många av kyrkogårdens gångar är täckta med grus. I anslutning till de grusade gångarna är kvartersmarken också täckt med grus.

Huvudgången i kyrkogårdens ytterkanter är täckt med asfalt. Asfalterade gångar delar också kyrkogården och korsar varandra i kyrkogårdens mitt. Dessa huvudgångar förtydligar kyrkogårdens symmetriska form. I anslutning till asfaltgångarna är kvartersmarken täckt med gräs. Det är något osäkert när kyrkogårdens huvudgångar asfalterades. Enligt bildmaterial som finns

utgör samtliga gångar grusgångar 1955. Troligen har asfalteringen skett före 1990. Den yttre gången samt de andra huvudgångarna som korsar kyrkogården finns angivna på kartmaterial från 1923. Sannolikt är de ursprungliga.

I kyrkogårdens nordvästra del låg tidigare en redskapsbod, boden kan även ha rymt en manskapsdel. Boden finns med på kartmaterial från 1973 (Lantmäteriet). Man kan skymta boden i bild i figur 8. Boden revs troligen under senare delen av 1970-talet.

Figur 35. Västra delen av kvarter 4 är helt täckt med gräs, berg i dager ger kvarteret karaktär.

Figur 36. De flesta gångarna är grusade, angränsande kvartersmark är också täckt med grus.

Figur 37. Huvudgången längs kyrkogårdens kanter är asfalterad, så även gångarna som delar kyrkogården i fyra delar. Angränsande kvartersmark är lagd i gräs.

Entréer och murar

Huvudentrén ligger vid kyrkogårdens östra gräns. Den flankeras av två pollare av granit. Entrén har tidigare haft en smidesgrind som ramat in entrén. Grinden hade dubbla grindstolpar vilket medförde att det fanns två mindre grindar som flankerade en huvudgrind. Grinden är nu borttagen.

Kyrkogårdens östra sida är inramad med en låg stenmur. Stenmuren är gjord av huggna granitblock med täckande överliggare. I muren överkant syns stolphål efter tidigare stängsel eller staket. Kyrkogårdens övriga sidor ramas in av ett nätstängsel. Sammantaget är kyrkogårdens inhägnad att beteckna som enkel och ofullständig. Tre av kyrkogårdens

fyra sidor är inhägnade med nätstängsel. Kyrkogårdens framsida som vetter mot Danska vägen har endast en låg mur som är 20-30 cm hög. Kyrkogårdens enda utsmyckande detalj, smidesgrinden, är avlägsnad.

Figur 39. När den kulturbistoriska utredningen genomfördes 1999 fanns här en gedigen smidesgrind.

Figur 38. Enkel grind i nätstängslet som ramar in västra sidan av kyrkogården.

Figur 40. Kyrkogården är inramad av en låg mur av granit längs kyrkogårdens östra del.

Figur 41. Huvudentrén flankeras av två pollare av granit. Entréns placering och lindarna i kyrkogårdens mitt förstärker kyrkogårdens symmetri.

KULTURGRAVAR

GRAVAR AV KULTURHISTORISKT VÄRDE

Stadsmuseet pekade 2000 ut ett fåtal gravar med kulturhistoriskt värde på Tåns kyrkogård.

Enligt utdrag ur gravregistret i april 2014 äger Göteborgs kyrkogårdsförvaltning en kulturgrav på kyrkogården. Den är återtagen av kyrkogårdsförvaltningen efter att privat gravrätt upphört, och kallas i registret för kulturgrav. Den har i enlighet med riktlinjer som angetts i den kulturhistoriska inventeringen 2000 inte återupplåtits till nya ägare eftersom risken då finns att man förlorar kontrollen över det kulturhistoriska värdet.

Enskilda kulturgravar

Nedan följer inventeringsresultat över den grav som i kyrkogårdsförvaltningens register benämns kulturgrav. Karaktär, kulturhistoriskt värde och status samt skick har beaktats. Förutom skadeinventering har syftet varit att precisera det kulturhistoriska värdet och se över beståndet för att erhålla en rimlig beståndsnivå möjlig att förvalta.

ORDLISTA

Klassicistisk stil

En arkitektonisk och konstnärlig stil som baseras på och hämtar inspiration från den grekiska och romerska antiken. Stilen präglas av klarhet och harmoni.

Stiliserad

Stilisering är en konstnärlig bearbetning där det typiska framhävs ofta genom att förenkla motivet. Inom konst sker stilisering vid skapande av symboler och också i vissa mer traditionella konstverk.

Volut

Volut är en snäck- eller spiralliknande arkitektonisk detalj, som påträffas dels som ornament på olika kapitältyper, i synnerhet på det joniska kapitälet, dels som byggnadsdel i fasader, som exempelvis på en så kallad volutgavel.

Figur 42. Volut.

KULTURGRAVAR

15YTT 00018

Kvarter YTT, grav 18 15YTT 00018

Stående kvadratisk formad sten avslutas i en rundbåge, med stiliserade volut i nederkant, utförd i granit. Stenen är grovhuggen med finslipad inskriptionsyta. Gravanordningen har en stenram i grå granit med grusfyllning. Stenen flankeras av två klot som vilar på ramen.

Värfmästare C. Larsson f. 8/1 1825 d. 20/9 1897, Lärarinnan Amanda Larsson f. 2/9 1832 d. 17/5 1919, Uppenb 22.14 ES. 20:19

Kulturhistorisk status

Stenen har ett tidstypiskt utförande för tiden kring sekelskiftet 1800-1900. Stenen och gravanordningen har utförts med ett kvalitativt, hantverksmässigt utförande. Den angivna titeln är av socialhistoriskt intresse och speglar kyrkogårdens omgivande befolkning vid sekelskiftet 1800-1900. Som grav äldre än 1910 är den sällsynt på kyrkogården och mycket viktig för kyrkogårdens kulturhistoriska värde. Gravanordningen bör kvarstå som kulturgrav.

Skick och åtgärdsbehov

Stenen är i gott skick. Partiell påväxt av lavar och alger, tas bort genom varsam rengöring av sten och ram på sikt.

Material	Omgärdning	Ytbearbetning	Text-/dekorbearbetning
Granit	Stenram	Finslipad/grovhuggen	Försänkt

RIKTLINJER

KYRKOGÅRDENS KULTURHISTORISKA VÄRDEN

Ett tidsdokument i en stadsdel i förvandling

Tåns kyrkogård har sin ursprungliga form bevarad vilket förmodligen hör ihop med att Örgryte nya kyrkogård invigdes 1890. Som en liten lucka i ett relativt tätbevuxet stadslandskap vittnar kyrkogården om en tid då hemman och frälsegårdar fortfarande ägde marken i området. Under årens lopp kom mer stadsmässig bebyggelse att uppföras såsom landshövdingehus men också fristående flerfamiljshus. Under 1950- 60- och 70-talen revs mycket av den första stadsbebyggelsen till förmån för mer storskalig, sammanhängande bostadsbebyggelse vi ser i Lunden idag. Kyrkogårdens ursprungliga form med förmodat ursprungligt gångsystem och därtill ett antal äldre gravvårdar speglar en tid i Lundens tidiga historia. Dessa beståndsdelar i kyrkogården speglar en tid och ett stilideal som hör till den senare delen av 1800-talet.

I takt med att omgivningarna kom att förändras genomfördes även förändring-

ar på kyrkogården. De många relativt enhetliga gravvårdarna från 1940-70-talen samt de strikta rygghäckarna, anlagda på 1930-talet, vittnar om behovet av att ge kyrkogården ett mer modernistiskt uttryck. Till detta hör även den låga, stenvuren gjord av huggna stenplattor. Dessa modernistiska avtryck är också av kulturhistoriskt värde.

Växtlighet

Kyrkogården har en del äldre träd som är mycket viktiga för kyrkogårdens karaktär. Trädkransen är varierande både

vad gäller olika träslag såväl som träd i olika åldrar. Detta gör att träd i trädkransen är lätta att ersätta vid behov. Viktigt signum för kyrkogården är idag den samling lindar som växer i kyrkogårdens mitt, dessa är viktiga för kyrkogårdens karaktär som äldre kyrkogård och bör bevaras så långt det är möjligt.

Figur 43. Vy över kyrkogården från nordväst.

Under 1930-talet försågs kyrkogårdens kvarter med rygghäckar vilket har haft stor betydelse för kyrkogårdens karaktär. Rygghäckarna speglar kyrkogårdens långa kontinuitet och vidareutveckling genom åren.

De äldre träden samt kyrkogårdens rygghäckar är ett uttryck för olika tidsepoker inom kyrkogårdsanläggningskonsten och är av stort kulturhistoriskt värde och av stor betydelse för kyrkogårdens kulturhistoriska karaktär.

Markbeläggning och gångar

Flertalet av gångarna är fortfarande lagda i grus vilket också gäller för kvartermarken i anslutning till de grusade gångarna. I övrigt har kvartermarken såtts med gräs där de angränsar till asfalterade gångar. De grusade områdena och gångarna är mycket viktiga för kyrkogårdens historiska karaktär och ska bevaras. Kyrkogårdens huvudgångar, den slingrande gången i kyrkogårdens ytterkant samt de två korsande gångarna är troligen ursprungliga och är mycket viktiga för kyrkogårdens kulturhistoriska karaktär. De speglar en tidstypisk utformning av en kyrkogård från senare delen av 1800-talet. Den svängda ytter-

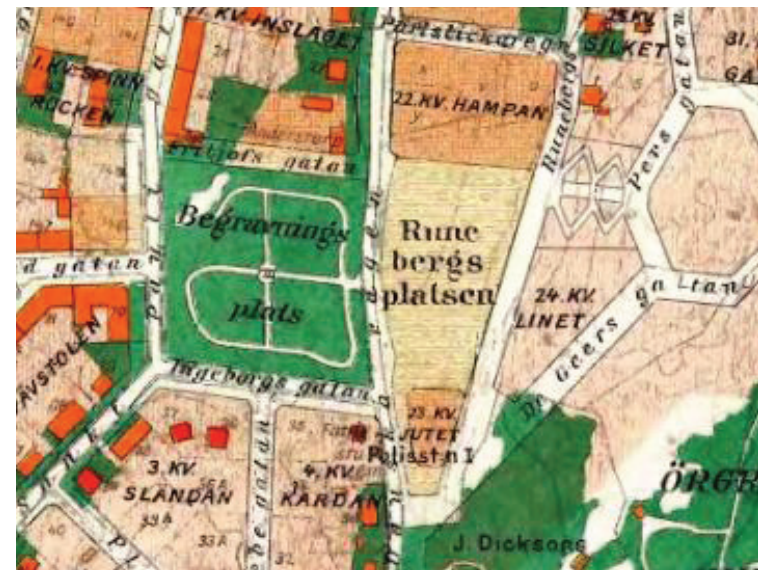

Figur 44. Statens järnvägars symbol på en av kyrkogårdens gravstenar.

gången ger en antydning om det engelska parkidealet som får mer genomslagskraft i slutet av seklet. De korsande gångarna i kyrkogårdens mitt stramar upp den organiska formen till ett mer strikt och symmetriskt uttryck.

Yrkeskategorier

Eftersom många gravvårdar är från efterkrigstiden är yrkestitlar relativt ovanliga med tanke på kyrkogårdens ålder. De som finns representerade är ”wäginsektör”, ”kyrkoväktare” och ”väfmästare”. På de yngre gravvårdarna från 1940-talet och framåt finns bl. a. sjökapten, maskinister, handlanden och folkskollärare angivna. Yrkestitlar i inskriptionstexten speglar kyrkogårdens kontext och är av socialhistoriskt intresse.

Figur 45. Kyrkogårdens yttre gångar och de som korsande gångarna är troligen ursprungliga, här syns de på en karta från 1923. Stadsbyggnadskontoret Göteborg.

Figur 46. Den yttre gångens svängda form mjukar upp den symmetri och strikta raka gångsystemen som präglar kyrkogården i övrigt.

RIKTLINJER

- Kyrkogårdens grusade gångar är viktiga för karaktären och ska bevaras. Visa delar av kvarteren är också lagda i grus vilket är relativt ovanligt på Göteborgs kyrkogårdar. Detta är ett viktigt historiskt karaktärsdrag som ska bevaras.

- Kyrkogårdens rygghäckar visar på kyrkogårdens utveckling genom åren och ska bevaras. Borttagna rygghäckar bör återplanteras. Rygghäckarna är karaktärsskapande och ska bevaras eller ersättas vid behov.

- Ett fåtal gravanordningar speglar äldre gravvårdstyper som numera är ovanliga, såsom inramning av buxbom eller sedum. Vid ett eventuellt återlämnande bör gravplatsen bevaras som kulturgrav.

- Kyrkogårdens planform såsom kvarterens indelning med gångar är tidstypisk och ska bevaras.

- De äldre träden i trädkransen och i kyrkogårdens mitt är viktiga inslag i kyrkogårdens karaktär. De gröna inslagen förstärker i vissa fall kyrkogårdens höga ålder vilket är positivt ur kulturhistorisk synvinkel. De äldre träden ska vårdas och bevaras så långt det är möjligt.

Figur 47. Inramning med sedum och buxbom är idag ett ovanligt inslag på kyrkogården.

Figur 48. Rygghäckarna är mycket viktiga för kyrkogårdens karaktär och visar på att kyrkogården har utvecklats över tid. Rygghäckar ska bevaras och borttagna rygghäckar bör återplanteras.

Figur 49. Kyrkogårdens grusade gångar och kvarter som är täckta med grus är viktiga för kyrkogårdens kulturhistoriska karaktär. Grusade gångar och fält ska bevaras.

- Muren mot Danska vägen är låg men viktig för kyrkogårdens karaktär. Muren ska bevaras.
- De kvarter som idag är planerade med kistgravplatser bör kistgravsformatet även fortsättningsvis vara gällande.
- Tåns kyrkogård har få utsmyckande och karaktärsskapande objekt. Här finns ingen byggnad såsom kapell eller liknande, här finns ingen kyrkogårdsmur eller karaktärsskapande grind. Tidigare var den låga stenmuren försedd med ett stängsel som i sig inte var någon estetisk förhöjare men det hade dock en funktion. Med dagens låga stenmur kan man gå rakt över de gravplatser som ligger precis innanför muren. När nu grinden, kyrkogårdens enda karaktärsskapande föremål är avlägsnad, kan det vara lämpligt att kompensera detta genom att uppföra ett enkelt staket i smide på den låga stenmuren.
- Gravanordningar från tiden före 1910 är ovanliga på kyrkogården. Återlämnade gravar äldre än 1910 bör övervägas som kulturgravar eller gravplats viktig för kulturmiljön. Åtgärden bidrar till att kyrkogårdens ålder till viss mån är möjlig att uppleva även i framtiden.

Figur 50. Äldre gravar är relativt ovanliga på kyrkogården, de som är äldre än 1910 bör övervägas som kulturgravar.

Figur 51. Den låga muren kan förslagsvis förses med ett staket för att på så sätt rama in intilliggande kvarter.

Figur 52. Kyrkogårdens inramning med äldre lindar är mycket viktig för kyrkogårdens karaktär och visar på dess höga ålder. De ska bevaras så långt det är möjligt och ersättas vid behov.